

Gazze’de Engelli Olmak: Sorunlar, İhtiyaçlar ve Uluslararası Örgütler Bağlamında Bir Durum Değerlendirmesi

Being Disabled in Gaza: A Situation Assessment in the Context of Problems, Needs and International Organisations

Zehra EROL KARACA¹ , Meryem SERDAR²

¹(Dr. Öğr. Üyesi), Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Ardeşen Turizm Fakültesi, Rize, Türkiye.

²(Doç. Dr.), Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Rize, Türkiye.

ÖZ

Engelliler, toplumsal entegrasyon şansı diğer bireylere göre daha düşük olan dezavantajlı gruplardan biridir. Engelli bireylerin yaşadığı dezavantajlılık durumunun en aza indirgenerek ayrımcılığın önlenmesi ve toplumsal eşitliğin sağlanması amacıyla birçok örgüt kurulmuştur. Bu örgütler öncülüğünde yasal düzeyde bazı hak kazanımları sağlanmaya çalışılmıştır. Gazze’de yaşamın 2007 yılından bugüne tam abluka altında devam etmesi, toplumsal katılımı gerekli şekilde sağlayamayan engelli bireyler için daha da dezavantajlı bir ortam oluşturmuştur. 7 Ekim 2023 sonrasında ise Gazze’deki engelliler için yaşam oldukça zorlaşmıştır. Literatür taraması yoluyla çifte dezavantaja sahip Gazzeli engellilerin temel sorunlarına ve ihtiyaçlarına odaklanan bu çalışmanın amacı, uluslararası sözleşmelerde engellilerin savunulması gereken öncelikli gruplardan biri olarak vurgulanmasına karşılık, Gazze’deki engelliler için bu durumun ne kadar geçerli olduğunu, engellilerin Gazze’de hangi sorunlarla mücadele ettiklerini, temel ihtiyaçlarının neler olduğunu, uluslararası örgütlerin Gazzeli engellilere yönelik çalışmalarının neler olduğunu açığa çıkarmak ve Gazze’deki engellilerin geleceğine ilişkin öngörülerde bulunmaktır. Elde edilen bulgular sonucunda, engelli haklarına ilişkin uluslararası sözleşmeler bulunmasına rağmen Gazze’deki engellilerin bu haklardan yararlanamadığı, uluslararası örgütlerin çağrılarının karşılık bulmadığı, engellilerin kaderine terk edildiği görülmüştür. İnsan hakları söyleminin Gazze söz konusu olduğunda ikircikli bir şekilde uygulandığı sonucuna varılmıştır.

ABSTRACT

The fact that life in Gaza has been under full blockade since 2007 has created an even more disadvantageous environment for disabled people who cannot participate in society in the necessary way. After October 7, 2023, life in Gaza has become very difficult for people with disabilities. The aim of this study, which focuses on the basic problems and needs of the double disadvantaged disabled people in Gaza through a literature review, is to reveal how valid this situation is for the disabled people in Gaza, which problems the disabled people struggle with in Gaza, what their basic needs are, what are the activities of international organisations for the disabled people in Gaza, and to make predictions about the future of the disabled people in Gaza, despite the fact that international conventions emphasise the disabled as one of the priority groups to be defended. As a result of the findings, it has been observed that although there are international conventions on the rights of the disabled, the disabled in Gaza cannot benefit from these rights, the calls of international organisations are not responded to, and the disabled are left to their fate.

Anahtar Kelimeler: Engelli, Gazze, Gazze’de engelliler, Engelli hakları

Keywords: People with disabilities, Gaza, People with disabilities in Gaza, Disabled Rights

Sorumlu Yazar: Meryem Serdar E-posta: meryem.serdar@sbu.edu.tr

Başvuru: 24.08.2024 • **Revizyon talebi:** 08.10.2024 • **Son revizyon teslimi:** 23.10.2024 • **Kabul:** 21.11.2024

This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0)

EXTENDED ABSTRACT

When extraordinary living conditions are combined with the existing limitations of the disabled, a dire picture emerges. For all these reasons, the disabled are included in the priority groups that need to be rescued and protected in conflict situations. There is a requirement in international law to help and protect civilians in conflicts. In cases where sufficient food, water and medical supplies cannot be provided, the delivery of humanitarian aid should be facilitated. Among those who need help in these environments, the most difficult to reach are the disabled, who are isolated from society, have limited mobility, and have difficulty communicating and obtaining information. In addition to the difficulties currently experienced by disabled individuals, the disabled population in Gaza tends to increase every day.

While international organisations submit reports on the situation, they also call for an immediate permanent ceasefire. However, urgent ceasefire calls that do not have sanctions are not being met. The extent to which many international organisations and professional associations established with the discourse of human rights act in accordance with their missions when it comes to non-Western societies has begun to be questioned more around the world after October 7, 2023. These deprivations to which Gaza's people and particularly disabled individuals are subjected provide a general picture of right violations in a wide range and systematically.

The starting point of this study is to understand the current situation of the disabled people of Gaza, who are under threat of life on the one hand and have a double disadvantage of limited mobility on the other, and to examine their problems. In this context, the main problem of the study can be stated as discovering whether the disabled, who are one of the vulnerable groups, are able to use their basic rights in the conflict environment in Gaza, while they should be protected as a priority in the conflict environment, what the disabled people of Gaza with intersectional disadvantages experience, what international organisations are doing for the disabled in Gaza, and how the future of the disabled people in Gaza will be shaped.

The titles and content of the study were also created in line with this problem in the light of the literature review and current developments. In this context, the study will first include the changing meanings and perspectives of disability throughout the historical process. In this section, a sequence will be followed from the traditional perspective to the human rights model in terms of perspectives on disability. Then, the ontological questioning of living a life that can be constantly monitored under a blockade will be made specifically for Gaza. Afterwards, the responsibilities of international organisations, the problems and basic needs of the disabled people in Gaza during the conflict will be discussed, and then the future of the disabled people in Gaza will be discussed.

Although there are studies on the damage caused by the conflict environment and human rights violations in general due to Gaza being under blockade for many years and being in a conflict environment from time to time, there is no study in the Turkish literature that specifically focuses on the problems experienced by disabled people in Gaza. Therefore, this study aims to contribute to both disability studies and human rights studies by focusing on disabled people in Gaza.

As a result of the political and economic policies implemented by Israel against Gaza under the blockade, restrictions on the mobility of people and goods, as well as discrimination, social exclusion, poverty and unemployment problems have made the lives of disabled people in Gaza even more difficult. In this regard, Human Rights Watch (HRW) (2023a) stated that including comprehensive restrictions on the movement of people and goods significantly affects disabled people. The systematic discrimination of disabled people has resulted in their exclusion from all kinds of economic and social activities. The rights of people with disabilities to live independently, to live a life worthy of human dignity, to employment, education, health and rehabilitation services are systematically violated. The needs of the elderly, the disabled and the patients who cannot leave their homes were not taken into account in Israel's order to evacuate Northern Gaza (Human Rights Watch, 2024a). In particular, the fact that humanitarian aid does not meet the needs of people with disabilities poses a significant problem. People with disabilities continue to be forgotten victims of armed conflict. The impact of armed conflict on people with disabilities continues to be a subject largely ignored by all actors. There are at least one billion people with disabilities in the world, and a large portion of them live in states affected by the conflict (Priddy, 2019:74).

In the armed conflicts in Gaza, people with disabilities of all ages experience more disadvantages than other population groups. While all this is happening, it is stated that concepts such as "human rights" and "human dignity and value" put forward by international organisations remain as meta-narratives. It is seen that disciplines that position themselves as human rights professions, along with international organisations, have not received the necessary reaction regarding Gaza. In this context, Algan et al. (2024) stated that social work, which is a human rights discipline and profession, has a passive attitude regarding Gaza. They stated that only written statements were made by the International Federation of Social Workers (IFSW), and that many roles and functions of social work such as advocacy, mediation, activism, community mobilisation and anti-oppression practises were not effective enough. Israel does not consider the situation of disabled individuals in random air strikes and evacuation orders. Despite the existence of international agreements on the rights of disabled people, disabled people in Gaza cannot benefit from these rights, the calls of international organisations are not met, and disabled people are subjected to natural selection. The human rights discourse turns into an ambivalent practise regarding Gaza.

Giriş

Engelli bireyler çoğu zaman toplumsal işleyişe eşit ve tam olarak katılma olanaklarından yoksun olabilmektedirler. Bu durum engellileri dezavantajlı gruplar içerisinde dahil etme kriteri oluşturmaktadır. Dezavantajlılık çoğu zaman bir başka dezavantajla birlikte görülme özelliğine sahiptir (örneğin, mülteci kadın olmak, yaşlı yoksul hasta mülteci olmak vb.) ve bu durum kesişimsel/çoklu dezavantajlılık kavramıyla ifade edilir. En az iki farklı dezavantajlılık temelini bir bireyde aynı anda bulunması daha zorlu bir dezavantajlılık durumunu ortaya çıkarmaktadır (Kahraman Güloğlu, 2020). Gazze’de engelli bireylerin durumu kesişimsel/çoklu dezavantajlılık bağlamında önem arz etmektedir. Gazze’de tam abluka altında 2007¹ yılından itibaren devam eden yaşam koşulları 7 Ekim 2023 tarihinde başlayan çatışmalarla daha da kötüleşmiştir (Human Rights Watch, 2024a). Abluka altında sınırlı bir yaşam sürmek tüm Gazze halkının deneyimlediği bir dezavantajlılık durumunu oluşturmaktadır. Olağan dışı yaşam koşulları engellilerin mevcut olan kısıtlılıklarıyla birleşince ortaya vahim bir tablo çıkmaktadır. Tüm bu nedenlerle çatışma durumlarında engelliler kurtarılması ve korunması gereken öncelikli gruplar içerisinde dahil edilmiştir. Uluslararası hukukta çatışmalarda sivillere yardım edilmesi ve korunması şartı bulunmaktadır. Yeterli gıda, su ve tıbbi malzemenin sağlanamadığı durumlarda insani yardımların ulaştırılmasının kolaylaştırılması gerekmektedir. Bu ortamlarda yardıma ihtiyaç duyanlar arasında en zor erişilebilenler ise toplumdandan tecrit edilen, hareket kabiliyetleri sınırlı olan, iletişim kurmada ve bilgi edinmede zorluk çeken engelliler olmaktadır (Devanda vd., 2017).

Bu noktada tek bir engel türünün değil tüm engel gruplarının (ortopedik engelliler, işitme engelliler, görme engelliler, dil ve konuşma engeli olanlar, zihinsel engelliler, ruhsal ve duygusal engelliler) benzer derecede farklı konularda zorluklar yaşadıklarının altını çizmek gerekmektedir. Birleşmiş Milletler Engelli Bireylerin Haklarına İlişkin Sözleşme (BM EHİS) [The Convention On The Rights Of Persons With Disabilities (CRPD)] m.11’de “*Taraf Devletler, uluslararası insancıl hukuk ve uluslararası insan hakları hukuku da dâhil olmak üzere uluslararası hukuk kapsamındaki yükümlülüklerine uygun olarak, silahlı çatışma, insani acil durumlar ve doğal afetler de dahil olmak üzere risk durumlarında engellileri korumak ve güvenliğini sağlamak için gerekli tüm önlemleri alır*” (CRPD, 2006) ifadesi yer almaktadır.

Zira engelli bireyler çatışmalardan kötü etkilenenler arasında üst sıralarda yer almaktadır. Çatışmalar, engellilerin var olan destek mekanizmalarını zayıflatmaktadır. Engelliler, bir kısmı çatışma esnasında kaçabilse de büyük bir kısmı çatışma bölgesinde mahsur kalan savunmasız gruplardır. Barış zamanında cinsel şiddete karşı orantısız bir risk altında olan engelli kadınlar ise çatışma ortamının güvensizliği nedeniyle daha büyük bir şiddet/istismar riski altındadırlar (Devanda vd., 2017). Yine benzer şekilde engelli çocuklar, engelli yaşlılar çatışma ortamının oluşturduğu koşullarda çoklu dezavantaj yaşamakta, zaten zor olan yaşamları daha da zorlaşmaktadır.

Hali hazırda engelli bireylerin yaşadığı zorlukların yanında Gazze’de her geçen gün engelli nüfusu da artma eğilimindedir. 5 Mart 2024 itibariyle, çatışmaların başlamasından bu yana Gazze Şeridi’nde en az otuz bin Filistinlinin öldürüldüğü (%70’e kadarının kadın ve çocuk olduğu bildirilmiştir), en az 11.785’i çocuk olmak üzere 72.156’dan fazla Filistinlinin ise yaralandığı kaydedilmiştir. Gazze’de sağlık çalışanları ve Birleşmiş Milletler (BM) personeli, binden fazla çocuğun bir veya daha fazla uzvunun kesildiğini ve binlerce çocuğun yaralanma ve travma nedeniyle işitme kaybı ve konuşma bozukluğu da dahil olmak üzere engelli hale geldiğini bildirmiştir (United Nations International Children’s Emergency Fund [UNICEF], 2024: 2).

Uluslararası örgütler duruma ilişkin raporlar sunarken aynı zamanda acil kalıcı ateşkes çağrısında bulunmaktadır. Örneğin UNICEF (2023) Gazze’de engelli çocuk sayısındaki artışa dikkat çekerken acil ve sürdürülebilir bir insani ateşkes ihtiyacı olduğuna vurgu yapmaktadır. Ayrıca BM Güvenlik Konseyi, Dünya Sağlık Örgütü (WHO), BM Filistinli Mültecilere Yardım ve Bayındırlık Ajansı (UNRWA), İnsan Hakları İzleme Örgütü (Human Rights Watch [HRW]), Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (OHCHR), Uluslararası Adalet Divanı, Uluslararası Engelliler İttifakı ve sivil toplum örgütleri ile birlikte sivil toplum acil ateşkes çağrılarında bulunmaktadır. Ancak yaptırım niteliği olmayan acil ateşkes çağrıları İsrail tarafında karşılık bulmamaktadır. İnsan hakları söylemiyle kurulmuş birçok uluslararası örgüt ve meslek birliklerinin Gazze söz konusu olduğunda misyonlarına ne derece uygun davrandıkları dünya genelinde 7 Ekim 2023 sonrası daha fazla sorgulanmaya başlanmıştır. Gazze halkının ve özel olarak engelli bireylerin maruz bırakıldığı bu yoksunluklar geniş bir yelpazede ve sistematik olarak hak ihlallerinin genel bir resmini sunmaktadır.

Bu çalışmanın çıkış noktasını, bir taraftan yaşamsal tehdit altında olan, diğer taraftan hareket kabiliyeti kısıtlı olan çifte dezavantaja sahip Gazzeli engellilerin mevcut durumlarını anlamak, sorunlarını incelemek amacı oluşturmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın temel problemi, savunmasız gruplardan biri olan engellilerin çatışma ortamında öncelikli korunmaları gerekirken Gazze’de çatışma ortamı içerisinde engellilerin temel haklarını kullanıp kullanamadıklarını, kesişimsel dezavantaja sahip Gazzeli engellilerin neler yaşadıklarını, uluslararası kuruluşların Gazze’de engellilere yönelik çalışmalarının neler olduğunu ve Gazze’de engelli bireylerin geleceğinin nasıl şekilleneceğini keşfetmek olarak belirtilebilir. Çalışmada başlıklar ve içerik de bu problem doğrultusunda literatür taraması ve güncel gelişmeler ışığında oluşturulmuştur. Bu bağlamda çalışmada öncelikle engelliliğin

¹ İsrail tarafından Gazze’ye yönelik yapılan kısıtlamalar daha eski tarihlere dayansa da Hamas’ın yönetime geçtiği 2007 yılından sonra mevcut hareket kısıtlamaları yoğunlaştırılmış ve Gazze şeridine girip çıkan mal ve hareketlere tam bir abluka uygulanmaya başlanmıştır (Butt ve Butt, 2016).

tarihsel süreç içerisinde değişen anlamlarına ve bakış açılarına kısaca yer verilecektir. Bu kısımda engelliliğe yönelik bakış açılarındaki geleneksel bakıştan insan hakları modeline doğru bir sıra takip edilecektir. Akabinde abluka altında sürekli denetlenebilir bir yaşam sürmenin ontolojik sorgulaması Gazze özelinden yapılacaktır. Sonrasında uluslararası örgütlerin sorumlulukları, çatışma sürecinde Gazze’de engellilerin yaşadıkları sorunlar ve temel ihtiyaçları üzerinde durulacak ve ardından Gazze’deki engellilerin geleceği tartışılacaktır. Gazze’nin uzun yıllardır abluka altında olması, zaman zaman çatışma ortamı içerisinde bulunması nedeniyle çatışma ortamının yol açtığı zarara yönelik, genel olarak insan hakları ihlaliyle ilgili çalışmalar olsa da özel olarak Gazze’de engelli bireylerin yaşadıkları sorunlara odaklanan çalışmaya Türkçe literatürde rastlanmamıştır. Bu nedenle bu çalışmanın Gazze’deki engellilere odaklanarak hem engellilik çalışmalarına hem de insan hakları çalışmalarına katkı sunması amaçlanmaktadır.

Engellilik: Geleneksel bakıştan insan hakları modeline doğru

Engelliler diğer dezavantajlı gruplar gibi adil temsil edilemeyen gruplardan biridir. Engellilik tartışmaları engellilerin yaşadıkları sorunlar üzerinden ortaya çıkmaya başlamış ve yine bu sorun alanları engellilere yönelik ulusal ve uluslararası mevzuatın şekillenmesinde ve uluslararası örgütlerin teşekkülünde etkili olmuştur. Degener’ın (2016: 2) da ifade ettiği gibi engelliliğin tanımlanmasında ve anlaşılmasında birçok engellilik modeli yer almaktadır. Söz konusu modeller engellilik tanımlamalarını belirlediği gibi engelli hakları noktasında da etkili olmuşlardır. Engelliliğin insan hakları modeli çerçevesinde ele alınışına kadar etkili olan bazı engellilik modellerine kısaca değinmek konunun bütünlüğü açısından faydalı olacaktır. Engellilik çalışmalarında ilk model olarak yer alan ahlaki (moral) modelde engellilik kişinin kötülüğü nedeniyle ceza olarak ele alınmıştır ve dolayısıyla engelli bireyin herhangi bir hakkı söz konusu değildir. Diğer bir model olan tıbbi (medikal) modelde engellilik bir bedensel sağlık sorunu olarak görülerek, çözüm önerileri tıbbi öneriler olarak bireysel düzlemde öne çıkmıştır. İki engellilik modelinin de engelliliği bireysel bazda ele alması engelli bireylerin sorunlarının ve haklarının göz ardı edildiği düşüncesini doğurmuştur. 1960’lı yıllarda tüm dünyada baş gösteren sosyal hareketlere engelli hareketleri de eklenmiş, engellilerin haklarına yönelik talepler yüksek sesle dile getirilmeye başlanmıştır. Engelli hareketinin çıkış noktalarından biri olan Birleşik Krallık’ta engelli aktivistler tarafından kurulan birçok birlik hak kazanımı için mücadele etmiştir (Serdar, 2023). Bu birliklerin başında gelen Union of the Physically Impaired Against Segregation (UPIAS) engelliliğin sosyal modeli fikrinin ortaya atılması ve uluslararası düzeyde kabul edilmesinde öncü olmuştur (Thomas, 2011). Mike Oliver tarafından geliştirilen sosyal model, engelliliği bireysel düzlemde çıkararak engelli bireylerin yaşadıkları sorunların yapısal yönüne odaklanmıştır. Sosyal model engellilerin engelli olmalarının kaynağının kendilerinde bulunan yeti yitimleri değil, toplumsal örgütleniş biçimleri olduğunu savunarak engelliliğin bireysel yanına değil, toplumsal yanına odaklanmıştır.

Sosyal modelin engelli haklarına yönelik vurgusu engellilik modellerinden bir diğeri olan insan hakları modelinin doğuşuna zemin hazırlamıştır. Sosyal modelle oldukça benzer argümanları olan insan hakları engellilik modeli, engelliliği, 1948 tarihli Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinden bugüne bir haklar paradigması içerisine dahil etmektedir. Bu bildiride, insanlar arasındaki tüm farklılıklara rağmen, tüm insanların mutlak medeni, siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel ve gelişim haklarına sahip olduğu kabul edilmiştir. Dolayısıyla haklar yaklaşımı, toplumun, bireylerin haklarını gerçekleştirmeleri için gerekli olan her türlü mekanizmayı sağlamakla yükümlü olduğunu varsaymaktadır. Bu bildiride temel ilke olarak tüm insanların kendi kaderini tayin etme ve topluma eşit olarak katılma hakkı tanımlanmıştır (Rioux ve Carbert, 2003:1-2). İkinci Dünya Savaşı’nın ardından başta Birleşik Krallık olmak üzere birçok ülke çok sayıda engelli sivil ve askere duyulan ahlaki yükümlülük nedeniyle, engellilik sorunlarıyla açıkça ilgilenen refah politikalarını uygulamaya koymuştur. Birleşik Krallık gibi zengin eyaletlerde bu hizmetler sağlık, rehabilitasyon, eğitim ve istihdam hizmetlerini kapsamaktaydı. 1960’lı yıllardan sonra artan refah ve beklentiler, artan engelli nüfus, refah maliyeti ve engelli aktivizmi gibi çeşitli faktörler nedeniyle engelliler ve sorunları başta Birleşik Krallık olmak üzere birçok ülkede politikacılar ve politika yapıcılar için önem kazanmaya başlamıştır. Bu gelişmeler, engellilerin yaşamlarını iyileştirmeye ve dünya çapında hükümetlerin engellilere yönelik ayrımcılıkla mücadele etmeyi amaçlayan politikalarını uygulamaya koymasına öncülük etmiştir (Barnes, 2013: 4). Engelli hakları ilk olarak İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile dile getirilmeye başlanmıştır. Başta BM olmak üzere, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Dünya Tabipler Birliği, Avrupa Birliği (AB) ve Avrupa Konseyi gibi çok sayıda uluslararası kuruluş tarafından yapılan engelli hakları hakkındaki düzenlemeler; sağlık, bakım, rehabilitasyon, erişilebilirlik, eğitim, sosyal güvenlik, sosyal yaşam, mali ve istihdam kolaylıkları konularında hükümler ihtiva etmektedir (Gökçek Karaca, 2019:6).

2001 yılında Dünya Sağlık Örgütü tarafından ‘İşlevsellik, Engellilik ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırması’ (The International Classification of Functioning, Disability and Health) (ICF) adıyla yayımlanan belgede, engellilik ve işlevsellik; sağlık koşulları (hastalıklar, beden yapısı ve işlevde bozulma, yaralanmalar) ve bağlamsal faktörler (sosyal tutumlar, mimari özellikler, yasal ve sosyal yapı, iklim ve coğrafyanın arazi yapısı olmak üzere çevresel faktörler ve cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, meslek, gelir, başa çıkma yöntemleri, geçmiş ve mevcut deneyimler olmak üzere kişisel faktörler) arasındaki dinamik bir etkileşimin sonucu olarak değerlendirilmektedir (WHO, 2002: 9-10). Ayrıca bu yaklaşımda bu etkileşimin sonucu olarak engelliliğin şiddeti belirlenmektedir. Örneğin engellilik, tekerlekli sandalye kullanımı (kişisel faktör) ile erişilebilirliği olmayan fiziki çevrenin (çevresel faktör) etkileşime girmesinin bir sonucu olarak görülmektedir. Tekerlekli sandalyede olmak, erişilebilir binalara sahip bir şehirde yaşa-

makla etkileşime girdiğinde, tekerlekli sandalyede olmayan biriyle aynı şartlarda topluma katılıma yol açar. Bu durumda çok az engellilik durumu vardır veya hiç yoktur (Human Rights Office of The High Commissioner, 2014). Dünya Sağlık Örgütü, ICF’nin kritik hedefleri arasında engelsiz bir dünya oluşturmayı belirlemiştir (Kasser ve Lytle, 2013:7). Bu bağlamda Gazze’de engelliler, sağlık koşulları ile düşük gelir, eğitim, geçmiş ve mevcut deneyimler, tutumlar, engelliliğe veırka dayalı ayrımcılık ve silahlı çatışma altında olma durumlarının etkileşime girmesi sonucunda engelliliği çok daha şiddetli yaşamaktadırlar. Ayrıca erişilebilir olmayan bir fiziki çevre ile topluma tam katılımları kısıtlanmaktadır. Dolayısıyla engelliler, çatışmanın sonuçlarını çatışma devam ederken ve çatışma sonlandıktan sonra erişilebilir olmayan fiziki çevre ve iletişim sistemi ile diğer nüfus gruplarına göre daha şiddetli deneyimlemektedir.

Gazze’de Engelli Olmak: Sorunlar ve İhtiyaçlar

Abluka Altında Bir Yaşam

Gazze’de yaşam 21. yüzyılın tanıklığında yıllardır büyük biraderin (big brother) gözetiminde sürmektedir. Disipline etmenin bir aracı olarak kabul edilen gözetim, İsrail’in açık hava hapisanesine dönüştürdüğü Gazze’de panoptikon olarak yansımaktadır. On yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda ortaya çıkan yeni güç biçiminin insanları sürekli gözetim altında tutmaya odaklanmakta olduğu bilinmektedir (Layder, 2006: 140). Yeni güç tekniklerinden biri olan gözetim, sürekli denetlemeyi, olabildiğince görünürlüğü sağlamayı ve panoptical bir yapıyı içermektedir (Waters, 2008: 350). Foucault panoptical tarzı gözetlemeyi açıklarken Fransız Devrimi sonrası politik bedenini dışladığı yani normal olmayan insanların toplumdan soyutlanarak hapisane, akıl hastanesi, hastane gibi toplumsal hapsetme yerlerinde toplandıklarını, çünkü bu yapıların karanlık olanı şeffaflaştırmaya yönelik kurumlar olduğunu söyleyerek bunu zorunlu kapatılmanın icadı olarak tanımlamaktadır. Normalin dışındaki insanların, diğer bir ifadeyle aylıkların/efendisiz insanların her an görülüp her an yaptıklarının izlenebileceği, sınırları belli bir toprak parçasında onları zorla tutarak denetimlerinin mümkün olacağını ifade etmektedir. Bir kez belli bir alana kapatılınca tehlikeli sınıfların yine şeffaf/zararsız hale gelebileceğini söylemektedir (Bauman, 2003).

İsrail’in Gazze şeridini abluka altına almasının, orada yaşayanların her an yapıp ettiklerini denetleyerek bu bedenler üzerinde tahakküm kurarak şeffaflaştırabileceği fikrine dayandığı söylenebilir. Tüm Gazze’yi panoptical yapıda gözetim altında tutmak, İsrail’e muktedir olma hissini verirken, bedenlerin kontrolünü sağlamasına da olanak sunmaktadır. Bu noktada Gazze şeridinde uygulanan kapatma, işlev yetersizliği olmayan bedenlerin dolaşımına kısıtlı da olsa imkân tanırken, bedensel hareketliliği sınırlı olanları bir nevi doğal seleksiyona terk etmektedir. Zira abluka altında engelli bedenlerin hareketleri oldukça sınırlı kalmaktadır ve bu sınırlı hareketlilik büyük biraderin (İsrail’in) arzuladığı bir durum olmaktadır. Gazze içerisinde engellilerin çifte dezavantaj yaşaması ve engelli sayısının artması, İsrail’in hedeflediği sonuçlardan sayılabilir. Çünkü sağlamlık bakış açısıyla sağlam olmayan bedenler tehlike unsuru olmaktan çıkmaktadır. Dolayısıyla Gazze halkı için ilk istenen ölüm ise, ikinci olarak istenen engelli kalmalarıdır. Ölümle, tehlike addettiği düşünülen insanların zararı sonsuza kadar önlenmiş olurken, engelli olma durumunda ise neredeyse bir ölü kadar zararsız olabileceği düşünülür.

Abluka altında yaşam mücadelesi vermek, dezavantajlı grupları daha da fazla dezavantajlı hale getirmektedir. Bu dezavantajların başında; gerekli tıbbi desteğe zamanında ve tam erişememe, eğitim imkanlarından mahrum kalma, istihdama katılmama, sivil toplum kuruluşlarıyla bağlantı kuramama gelmektedir. Abluka altında sıkı bir yaşam mücadelesi veren engellilerin hayatı çatışmalarla adeta kabusa dönmektedir. Ablukadan kaynaklı kısıtlılıklar çatışmalarla daha da şiddetlenmektedir.

Temel Sorunlar ve İhtiyaçlar

Çatışma sürerken Gazze’de engellilerin durumuna ve ihtiyaçlarına ilişkin aktarılan bilgiler, orada görev yapan BM’ye bağlı ve uluslararası sivil toplum örgüt temsilcilerinin ve haber ajanslarının gözlemlerine, bilgi notlarına ve değerlendirme raporlarına dayanmaktadır.

Çatışmalarda engelliler ve çocuklar diğer nüfus gruplarına göre orantısız etkilenmektedir. Çok sayıda engelli bu çatışmadan sağ çıkabilmek için muazzam zorluklarla karşılaşmaktadır (Humanity Inclusion, 2024a). Avrupa Engelliler Forumu tarafından Gazze’deki engellilerin kritik durumuna ilişkin Avrupa Komisyonu başkanına yazılan mektupta engellilerin durumunun son derece felaket olduğu belirtilmiştir (Felix, 2023). Çatışma alanlarında engellilerin karşılaştıkları güçlükler ve sorunlara ilişkin olarak İnsan Hakları İzleme Komitesi tarafından 18-29 Ekim 2023 tarihleri arasında Gazze’deki 13 engelli kişiyle yapılan görüşmeler sonucu İsrail’in Gazze’ye yönelik gerçekleştirdiği bombardımanlarda engellilerin karşılaştıkları artan riskler hakkında bilgi veren bir rapor yayınlanmıştır. Bu raporda, engellilerin tekerlekli sandalye, yürüteç ve işitme cihazı gibi yardımcı cihazlarını terk etme, temel ilaçlarına erişememe, erişilebilir olmayan ve aşırı kalabalık olan acil durum barınaklarında yaşamak zorunda kalma, sağlık tesislerine, suya, yiyeceğe ve saniteye erişememe korkuları kaydedilmiştir. Ayrıca raporda İsrail’in Gazze’de uyguladığı ablukanın bir sonucu olarak tekerlekli sandalye, protez, koltuk değneği ve işitme cihazı gibi yardımcı cihazların genel olarak bulunmaması nedeniyle engellilerin kaçma kabiliyetlerinin kısıtlandığı ve bazı engelli kişiler için elektrik ve internet kesintileri nedeniyle, nereye, ne zaman ve nasıl gideceklerine yardımcı olacak bilgilere erişimlerinin engellendiği bildirilmiştir (Human Rights Watch, 2023b). Gazze’nin tek enerji santrali İsrail’in mallar için sınır geçişlerini kapatması nedeniyle zaman zaman

yakıt yetersizliğinden dolayı kapanmak zorunda kalmıştır. Bu da cihaz kullanan engelliler için hayati risk anlamına gelmektedir. Gazze’de başta çocuklar ve engelliler olmak üzere siviller büyük bedeller ödemektedir (Abdulrahim, 2023).

Yoksulluk ve dışlanma, çatışma ve felaket durumlarında bir yardım kuruluşu olarak faaliyet gösteren “Humanity Inclusion” Filistin Ülke Direktörü Danila Zizi, engellilerin bazılarının evlerini fiziksel olarak tahliye edemedikleri ve bazılarının ise tahliye emirlerini uygulayamadıkları veya bu emirlere erişemedikleri yönünde bilgiler aktarmıştır (Humanity Inclusion, 2024a). Gazze’deki duruma ilişkin Birleşmiş Milletler engelli haklarından sorumlu özel raportörü Heba Hagrass, İsrail’in bedensel engellilerin evlerini tahliye ederken ölümlerine neden olan ve ard arda gerçekleşen bombardımanı göz önünde bulundurmadığını ifade etmiştir (OHCHR, 2023a). Ayrıca İsrail, Gazze’de evleri tahliye emri verdiği hareket kabiliyeti kısıtlı olan, tekerlekli sandalye veya başka bir cihaz kullanan, evleri bu ihtiyaçlarına göre düzenlenmiş ve ev dışında yaşamları oldukça zor olan engelli bireyleri düşünmemiştir (Humanity Inclusion, 2024a). Bu bağlamda belirtilebilir ki İsrail’in 13 Ekim 2023’te Gazze Şeridinin kuzeyindeki tüm sivililerin güneye tahliye edilmesine yönelik verdiği emir, bölgeyi terk edemeyen birçok engellinin ihtiyacını içermiyordu. Örneğin bedensel engellilerin tekerlekli sandalye ve koltuk değneği gibi yardımcı cihazlarla yıkımlar arasında bölgeyi terk etmelerinin çok güç olduğu belirtilmiştir (Human Rights Watch, 2023b).

İsrail tarafından bombardıman öncesi engellilere yönelik herhangi bir uyarıda bulunulmamış olması ise engellilerin durumunu daha da zorlaştırmıştır. Bununla birlikte saldırı öncesi bir uyarı yapılırsa da bu uyarıların özellikle engelli bireyler için her zaman etkili olmadığı ifade edilmektedir (Human Rights Watch, 2023b). Örneğin Atfaluna² tarafından ihtiyaç tespiti amacıyla yapılan bir çalışmada ankete katılan engellilerin %82,5’i acil durum ekibi tarafından risk/kriz anında verilen tüm talimat ve yönlendirmelerin işaret diline çevrilmediğini bildirirken (Abed, Shurrab ve Abu-Al-Ross, 2024: 7-10) 40 yaşındaki engelli bir kadın Lateefa Al Jabari, İsrail ordusunun uyarılarının birçok engelli için etkili olmadığını aktarmıştır. Al Jabari bazı evlere bir çağrı geldiğini ve tahliye için kendilerine üç ila beş dakika süre verildiğini ve ancak birçok engelli için bunun yeterli bir süre olmadığını ve tahliye için kendilerine yardım edecek iki kişiye ihtiyaçları olduğunu belirtmiştir (Human Rights Watch, 2023b).

Zizi’nin aktardığına göre savaşın harap ettiği yollarda tekerlekli sandalyeyle dolaşmak, dinlenmeden yürümek ve yetersiz koşullarda barınmak engelliler için önemli riskler taşımaktadır. Gazze’de ağır patlayıcı silahların benzeri görülmemiş bir yoğunlukta kullanılması ise engellilerin içinde buldukları durumu daha da kötüleştirmektedir (Humanity Inclusion, 2024a). Gazze’deki duruma ilişkin olarak Hagrass, “*Barınma merkezleri ve okul mühendisleri tarafından engellilerin göç meselesinin hesaba katılmaması onları su, yiyecek ve ilaç eksikliği yaşayan kalabalık sağlık merkezlerine yönelmeye zorlamıştır. Başka bir deyişle, bu merkezler evsiz kalan engellileri kabul etmek için hazırlıklı değiller. Ayrıca engelli bireyler, evlerini tahliye için diğer sağlıklı bireylerle karşılaştırıldığında daha fazla zamana ihtiyaç duyuyor ve ölüme daha yakınlar. Üstelik önceden uyarılmış olsalar dahi, engelli bireyler bombardıman altındaki yolları kullanmak zorunda kalıyorlar, tekerlekli sandalyelerini kaybediyorlar ve örneğin tekerlekli sandalye gibi özel ihtiyaçlarını karşılayamıyorlar*” (OHCHR, 2023a) şeklinde açıklamada bulunmuştur.

Engellilerin mevcut durumuna ilişkin Atfaluna derneğinin yaptığı araştırmada; yerinden edilenlerin kaldığı barınakların fiziksel altyapısının erişilebilir olmadığı, ihtiyaçlarının göz ardı edildiği ve öncelikli olarak görülmediği, tıbbi müdahalelerin eksik olduğu, tıbbi ihtiyaçlarını karşılamada zorluk yaşadıkları, tekrarlayan tahliye/bombardımanlar nedeniyle yardımcı cihazlarını kaybettikleri, acil yardım müdahalelerinde farklı engellilik türlerinin dikkate alınmadığı bulguları elde edilmiştir. Araştırmaya katılan engelli kadınlar ise hijyenik ped vb. onursal ihtiyaçlarını karşılamada zorluklar yaşadıklarını, sığınma evlerinin engelli kadınlara fiziksel ve psikolojik zarar verdiğini, engelli çocukların alt ıslatma sorunu yaşadığını ve çoğunlukla bebek bezi verilmediğini ifade etmiştir (Abed, Shurrab ve Abu-Al-Ross, 2024:2-10). Benzer şekilde Hagrass, İsrail’in engelliler için uygun konaklama yerleri ve elverişli koşullar sağlama konusunda herhangi bir garanti vermediğini, barınma merkezlerinin ve insani bölgelerin ve sığınakların engelliler tarafından kullanımı için uygun olmadığını, çünkü sivililerin dar odalarda ve mahremiyet olmadan yaşadıklarını ve sadece sınırlı hijyen ürünlerine erişimleri olduğunu, ayrıca her katta tuvalet bulunmadığını, bunun da merdiven çıkamayan kişiler için büyük bir engel oluşturduğunu ifade etmiştir (OHCHR, 2023a). Bu doğrultuda Gazze Şeridinde yapılan bir değerlendirme raporuna göre değerlendirilen tüm alanlarda 341 kişi için bir tuvaletin mevcut olduğu kaydedilmiştir. Değerlendirilen alanların yalnızca %24’ünde güvenli ve özel erişim sunan tuvaletler bulunurken ve bu alanların yalnızca %20’sinde fiziksel engelli kişilerin erişebileceği tuvaletler bulunmaktadır. Değerlendirilen alanların %61’inde hiç duş bulunmadığı ifade edilmektedir. Tüm sitelerde ortalama 1.292 kişi bir duşu paylaşmaktadır. Sitelerin yalnızca %24’ünde erkekler ve kadınlar için ayrı duşlar yer alırken sitelerin yalnızca %12’sinde hamile kadınlar, yaşlılar ve fiziksel engelli kişiler için erişilebilir duşlar yer almaktadır. Ayrıca değerlendirilen bu alanların çoğunda sabun, temizlik malzemeleri ve kadın hijyen malzemeleri bulunmamaktadır (UNOCHA, 2024). Benzer bir şekilde Zizi, Gazze raporunda ortak tuvaletlerin erişilebilir olmamasından dolayı tekerlekli sandalye kullanan engelli bir kişinin yiyecek ve içecek tüketimini azalttığını aktarmıştır (Humanity Inclusion, 2024a).

Humanity Inclusion gönüllü üyesi olan Maria Marelli, ziyaret ettiği barınağın (eski bir okul) 2.000 kişi için tasarlanmış olduğunu ancak çatışmalarda yerinden edilen 28.000 kişiyi barındırdığını; ailelerin okul bahçesindeki sınıflarda, koridorlarda, çadırlarda

² 1992 yılında Gazze şeridinde işitme engellilerin eğitim, rehabilitasyon, staj ve istihdam fırsatlarını sağlamak amacıyla kurulmuş olan bir dernektir (Abed, Shurrab ve Abu-Al-Ross, 2024).

tıkış tıkış kaldıklarını ve kanalizasyon sularının koridorlara ve ortak alanlara dökülürken sivillerin yerlerde uyduğunu bildirmiştir (Humanity Inclusion, 2024b). Avrupa Engelliler Forumu başkanı Yannis Vardakastanis, Avrupa Komisyonu Başkanına yazdığı mektupta ise engellilerin yağmur altında çadırlarda yerde uydukları için vücutlarında yatak yaralarının oluştuğunu vurgulamıştır (Felix, 2023). Bu durum engellilerin bilgilendirme ve etkileşimde kalma becerilerini yitirmelerine, destek ağlarından ve yardım fırsatlarından dışlanmalarına neden olmaktadır. Çocukların oynayabileceği güvenli yerlerin bulunmadığı barınaklarda yaşayan engelliler ve aileleri bakım, denetim ve eğlence fırsatları sağlama konusunda zorluklarla karşılaşmaktadır. Böylece engelli bireylerin çocuklarının da refahı, gelişimi ve dayanıklılıkları olumsuz etkilenmektedir (Abed, Shurrab ve Abu-Al-Ross, 2024).

Filistin İstatistik Kurumu verilerine göre, 48.000 engelli sığınma ve ihtiyaçlarını karşılayacak uygun hizmetler ve tesislere erişimde güçlük çekmektedir. Engellilerin hakları konusunda çalışan Human Rights Watch’dan Amina Cherimovitch, engellilerin Gazze’deki savaşın etkilerini en fazla hisseden gruplar arasında yer alarak kurbanların çoğunluğunu oluşturduğunu, hayatta kalabilmek için gerekli sağlık hizmetlerini alamadıklarını, savaşın etkilerinin yaşamlarında uzun süre devam edeceğini belirterek bu grup için koşulsuz ve kısıtlanmamış yardımlar sağlanmasının büyük önem taşıdığını ifade etmiştir (Ebu Ayşe, 2023). Uluslararası Engelliler İttifakı “İsrail ve işgal altındaki Filistin topraklarındaki engelli kişilerin durumu” hakkında yayınladığı bildiriye “*yeterli ve erişilebilir uyarı mesajları, sürekli iletişim, güvenli ve erişilebilir tahliye yolları, engelli kişiler, özellikle de engelli kadınlar ve kız çocukları, engelli çocuklar ve yaşlılar için karşılaşılan ek engellerin tanımlanması ve askeri planlama ve insani yardımda bu tür engellere gereken önemin verilmesi, engelli kişilerin su, barınma ve sağlık hizmetleri de dahil olmak üzere tüm temel ihtiyaçlara diğerleriyle eşit şekilde tam erişiminin sağlanması ve ayrıca yardımcı cihazlar ve kişisel bakım gibi özel gereksinimlerin sağlanması için uygun tüm önlemlerin alınması ve engelli kişilerin insani yardımın merkezinde yer alması*” taleplerinde bulunmuştur (International Disability Alliance, 2023). Bu taleplerin karşılanmaması durumunda Abed, Shurrab ve Abu-Al-Ross (2024: 7-10), yataklarını ıslatan engellilerin -özellikle mahremiyet ve sanitasyon olanaklarının sınırlı olduğu aşırı kalabalık barınaklar nedeniyle- utanç yaşayabileceklerini ve bu durumun onların özgüvenlerini ve sosyal temaslarını olumsuz etkileyebileceğini ifade etmektedir. Buna ilaveten yazarlar, erişilebilirliği olmayan barınakların ve fiziki çevrenin diğer nüfus gruplarına göre engellilerin barınak içindeki hareketini ve temel hizmetlere erişimlerini kısıtlayarak sosyal olarak izole edilmelerine ve temel müdahalelerden dışlanmalarına neden olduğunu, bu farklılıkların dikkate alınmamasının, acil yardım hizmetlerinin belirli engelli grupları için erişilemez hale gelmesine yol açacağını belirtmektedir.

Uluslararası Örgütlerin Sorumlulukları ve Uluslararası Hukuk Bağlamında Gazze’deki Çatışmalarda Engellilerin Durumuna Genel Bir Bakış

Tarihsel süreçte sosyal modelin yükselişine kadar engellilere yönelik yaklaşımlar engellilerin sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel hayattan dışlanmalarında etkili olmuştur (Erol Karaca, 2021). Engellilerin tarih boyunca damgalanmaya, ayrımcı uygulamalara ve davranışlara maruz kalmalarının ve toplumdaki dışlanmalarının nedeni toplum tarafından anlaşılabilen olmaları ve sağlamlık ideolojisidir. Bu bağlamda uluslararası örgütler engellilerin toplum tarafından anlaşılmasını sağlayarak engelliler için daha kapsayıcı bir sosyal içermeyi gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. İlgili örgütler, engellilere çoğunluk ile eşit haklar ve eşit fırsatlar sunarak ve haklarının kullanımını destekleyerek bu amaca ulaşmayı hedeflemektedir. BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, insan haklarını ulusal düzeyden evrensel düzeye çıkaran ilk belgedir. Bu belge ile tüm hak ve özgürlükler herhangi bir ayırım yapılmaksızın bütünlük içinde ele alınmakta ve klasik kişisel hakların ancak sosyal ve ekonomik haklarla birlikte gerçekleştirilebileceği ayrıca vurgulanmaktadır (Gökçek Karaca, 2019:6). OHCHR, BM’nin başlıca insan hakları yetkilisidir. BM İnsan Hakları Bürosu işgal altındaki Filistin topraklarındaki insan hakları durumunu izleyen ve kamuya açık olarak rapor eden uluslararası yetkiye sahip tek kuruluştur ve bu topraklardaki BM’nin insan hakları konusundaki resmi sesidir. Ofisin merkezi Ramallah’tadır. Gazze’de bir alt ofisi, Doğu Kudüs ve El Halil’de saha ofisleri bulunmaktadır. İnsan Hakları Konseyinin 2009 tarihli kararları uyarınca, Doğu Kudüs dahil olmak üzere bölgedeki insan hakları durumu hakkında düzenli olarak rapor vermekle özel olarak görevlendirilmiştir (OHCHR, 2021).

OHCHR işgal altındaki Filistin topraklarında, dışlanmış ve savunmasız gruplara öncelik vererek, tüm hak sahipleri ve insan hakları ihlali mağdurları için çalışmaktadır. Ayrıca BM İnsan Hakları Gazze’de öncelikli alanlarını “barış ve güvenlik (çatışma ve güvensizlik durumlarında erken uyarı, önleme ve insan haklarının korunması), hesap verebilirlik (hukukun üstünlüğünün ve insan hakları ihlallerinde hesap verebilirliğin güçlendirilmesi), ayrımcılık yapmama (eşitliğin artırılması ve ayrımcılığa karşı çıkılması) ve mekanizmalar (uluslararası insan hakları mekanizmalarının sonuçlarının uygulanmasının artırılması)” olarak belirlemiştir. Öne çıkan popülasyonlar arasında ise engellileri tanımlamıştır (OHCHR, 2021). Ancak Gazze’de tüm sivillere yönelik devam eden bombardımanlar BM’nin öncelikli olarak belirlediği alanlarda başarısız olduğunu göstermektedir. Ayrıca BM Gazze’de öne çıkan popülasyonlar arasında tanımladığı engellilerin ve tüm sivil halkın insan hakları ihlali mağdurları olmasını engelleyememiştir.

Avrupa’da engellileri temsil eden bir kuruluş olan ve Avrupa Birliği’nin engelli hakları konusunda küresel bir lider olarak tanımlanan Avrupa Engelliler Forumu başkanı Yannis Vardakastanis engellilerin çatışmalarda geride kalanlar ya da ilk ölenler arasında yer aldığını ve insan hakları ihlallerine en fazla uğrayan grup olduklarını belirtmektedir (Felix, 2023). Bir Birleşmiş Milletler örgütü olan UNICEF ise engelli çocukların afet, çatışma ve diğer acil durumlarda orantısız bir şekilde etkilendiğini

ve destek ağlarından ayrılmış olan engellilerin şiddetin doğrudan hedefi haline geldiğini vurgulamaktadır. Ayrıca UNICEF'in bilgi notlarına göre engelli çocukların erişilebilir olmayan fiziki yapı ve iletişim sistemleri nedeniyle insani yardıma erişimi engellenmektedir (UNICEF, 2022).

Dünya Sağlık Örgütü Genel Direktörü, İnsan Hakları Konseyinin 55. oturumundaki “Engellilerin topluma tam ve etkili katılımına odaklanarak engellilerin haklarının yerleştirilmesi, hayata geçirilmesi ve güçlendirilmesi için çok taraflı çabaların desteklenmesi” temalı konuşmasında; Dünya Sağlık Örgütü Anayasası ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile engelli kişiler de dahil olmak üzere tüm insanlar için sağlığın bir insan hakkı olarak uluslararası hukukta koruma altına alındığını ancak üzerinden üç çeyrek yüzyıl geçmesine rağmen bu hakkın pek çok insan için henüz hayata geçirilemediğini belirtmiştir (WHO, 2024). BM Yakın Doğu'daki Filistinli Mültecilere Yardım ve Bayındırlık Ajansı (UNRWA), 7 Ekim 2023 öncesinde Gazze sakinlerinin yaklaşık %80'inin zaten insani yardıma muhtaç bir şekilde yaşadığını (Human Rights Watch, 2024a) ve sağlık haklarının ihlal edildiğini bildirmektedir. Filistin Humanity Inclusion ülke direktörü Danila Zizi'nin belirttiği gibi insani yardım operatörleri tarafından özellikle kaçma hakları reddedilen veya tüm tıbbi ihtiyaçlarından vazgeçilen engelli kişiler ve yaralı siviller için temel ihtiyaç ürünlerinin teslim edilmesi hayati önem taşımaktadır (Humanity Inclusion, 2024a). Bu bağlamda belirtilebilir ki Gazze'de insani yardımlar engellenerek engellilerin ve tüm sivil halkın 7 Ekim 2023 tarihi öncesi ihlal edilen sağlık hakkı 7 Ekim sonrası ihlal edilmeye devam etmektedir. Ayrıca engelliler için sınırlı insani yardımlara ulaşmak, yardımcı cihazlarının, araçlarının ve yardımcı aile üyelerinin kaybı ile imkânsız hale gelmektedir.

İnsan Hakları İzleme Örgütünün Şubat 2024 tarihli brifinginde ise İsrail hükümeti tarafından sivillerin savaş suçu olan aç bırakmanın bir savaş silahı olarak kullanıldığı ifade edilmektedir (Human Rights Watch, 2024b). Bu bağlamda Gazze'deki çatışmalarda her türlü gıda kaynağına (örneğin balık tutmaya dahi izin verilmemesi) veya temiz suya erişimin engellenmesi yeni şiddet tekniklerinden biri olarak belirtilmektedir (Buheji ve Mushimiyimana, 2023). İsrail yetkilileri, sivilleri hedef alan ve hukuka aykırı toplu cezalandırma anlamına gelen bu tür önlemlere düzenli olarak başvurmaktadır (Human Rights Watch, 2024a).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmesinin amacını m.1'de “tüm engelli kişilerin tüm insan haklarından ve temel özgürlüklerinden tam ve eşit şekilde yararlanmasını teşvik etmek, sağlamak, korumak ve doğuştan gelen onurlarına saygıyı teşvik etmektir” (CRPD, 2006) şeklinde belirtmiştir. Böylece Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme ile engellilerin bağımsız yaşamının desteklenmesi amaçlanmıştır (Human Rights Office of The High Commissioner, 2014). Sözleşmenin, sözleşmeye taraf devletlerde uygulanmasını denetleyen organı Engelli Hakları Komitesi'dir. Komitenin görevlerinden biri, taraf devletlerin Sözleşme gereğince sunmak zorunda oldukları raporları incelemektir. Bir diğer görevi ise Seçmeli Protokol'e taraf olan bir devlette, Sözleşme kapsamında tanımlanmış hakların, ağır ve sistematik bir şekilde ihlal edildiğine ilişkin güvenilir veriler mevcut olduğunda, bu iddiaları araştırmak için o ülke hakkında bir soruşturmayı yürütmektir (Atak, 2019:21). Ancak belirtmelidir ki sözleşmeciler bir devlet aleyhine bu Komite'ye başvuruda bulunabilmek için, devletler tarafından Komite'nin yetkisinin tanınması gerekmektedir (Çalık, 2016:71). Sözleşme'de tanımlanan hakların taraf devletçe ihlal edildiğini düşünen ve mağdur sıfatını taşıyan bireyler veya birey grupları, Seçmeli Protokol'de düzenlenen bireysel şikayet yöntemi ile bu ihlali gerçekleştirdiğini iddia ettikleri taraf devletler hakkında Komite'ye şikayette bulunabilmektedir. Bu bağlamda Komite, Sözleşme ile güvence altına alınan hakların ihlaline ilişkin bireysel şikayetleri inceleyerek, ihlalin gerçekleşip gerçekleşmediğine ilişkin karara varmaktadır. Hak ihlalinin saptanması durumunda ise Komite tarafından yapılacaklar konusunda ilgili devlete yönelik tavsiyeler verilmektedir (Atak, 2019:22). Sözleşmede başarı sağlanmasında Engelli Hakları Komitesi'nin bir rolü olsa da sözleşmenin başarısı büyük ölçüde sözleşmeye taraf olan ülkelerin sözleşmeyi hem uygulama hem izleme konusundaki tutumuna ve sözleşmeyi uygulama şekline bağlıdır (McCallum, 2010). BM Engelli Hakları Komitesi engelli haklarının ihlal edildiğine ilişkin açık delillerin olduğu ülkeler için hem bireysel olarak engellilerin şikayetlerine hem de BM İnsan Hakları Bürosu'nun tespit ettiği doğrudan açık delillere dayanarak o ülkeyle ilgili soruşturma yürütse de soruşturma sonuçları ilgili taraf devletler için sadece tavsiye niteliği taşımaktadır (Atak, 2019).

BM Engelli Hakları Komitesi, hem şiddetli hem de kronik insan hakları ihlallerini, insan hakları misyonunu yerine getirirken öncelik verilecekler arasında tanımlamıştır (OHCHR, t.y.). BM Engelli Hakları Komitesi uzmanlarının 28 Ağustos 2023 tarihli İsrail'in Engelli Hakları Sözleşmesi'nin uygulanmasına ilişkin Periyodik Raporunun Değerlendirme Sonuçları arasında “İsrail güvenlik personelinin işgal altındaki topraklarda engelli kişilerin hareketini kısıtladığı” yönünde bir ifade yer almaktadır (OHCHR, 2023b). Filistin Devleti 2014 yılında Engelli Hakları Sözleşmesi'ne çekincesiz katılmıştır (Human Rights Watch, 2023a). 2012 yılında İsrail tarafından onaylanan BM Engelli Hakları Sözleşmesi (CRPD)'ne göre üye devletlerin uluslararası insancıl hukuk kapsamındaki yükümlülüklerine uygun olarak silahlı çatışmaları kapsayan risk durumlarında engellileri korumak ve güvenliğini sağlamak için gerekli tüm önlemleri alması gerekmektedir (Human Rights Watch, 2023b).

7 Ekim 2023 tarihinde başlayan çatışmalar öncesinde BM Güvenlik Konseyi 2019 yılı 2475 sayılı kararında silahlı çatışmaların ve insani krizlerin Gazze'de yaşayan engellilerin üzerindeki orantısız etkisini ifade etmiştir. Konsey bu kararında bu orantısız etkiden engellileri korumak için BM Engelli Hakları Sözleşmesi kapsamında taraf devletleri sözleşmenin ilgili yükümlülüklerini yerine getirmeye çağırmıştır (UN. Security Council, 2019). İsrail, insan hakları yükümlülüklerinin işgal altındaki toprakları kapsamadığını savunurken, BM anlaşma organları defalarca insan hakları yükümlülüklerinin işgal altındaki toprakları kapsadığını

ve İsrail’in insan hakları anlaşmalarına saygı göstermek zorunda olduğunu vurgulamıştır. İsrail’in Gazze’deki Filistinlilerin yaşamları ve refahı üzerinde uyguladığı denetim nedeniyle İsraili yetkililer, işgal hukuku ve uluslararası insan hakları hukuku uyarınca buradaki nüfusun refahını sağlamakla yükümlüdür (Human Rights Watch, 2023a). Ayrıca bir taraf devletin yurt dışında silahlı çatışmaya girmesi durumunda, BM Engelli Hakları Sözleşmesi yükümlülükleri de onu takip etmektedir (Priddy, 2019). Bu bağlamda belirtilebilir ki İsrail’in bu nüfus grubuna yönelik önyargılı tutumu, ilgili sözleşmenin abluka altındaki topraklarda yaşamını sürdüren engellilere yönelik uygulanmasının önünde bir bariyer oluşturmaktadır.

BM Güvenlik Konseyi 15 Kasım 2023 tarihli 2712 sayılı kararında Uluslararası insancıl hukukun, düşmanlıklarda yer almayan kişiler olarak savunmasız kişilere özel koruma sağladığını vurgulayarak ve uluslararası hukuk uyarınca rehin almanın yasak olduğunu hatırlatarak, tüm tarafların özellikle sivillerin ve çocukların korunmasına ilişkin olarak, uluslararası insancıl hukuk ve uluslararası insan hakları hukuku da dahil olmak üzere uluslararası hukuk kapsamındaki yükümlülüklerine uymalarını talep etmiştir. (UN. Security Council, 2023a). BM Güvenlik Konseyi 22 Aralık 2023 tarihli 2720 sayılı kararında ise acil insani yardımın engelsiz bir şekilde erişiminin sağlanması yönünde çağrıda bulunmuştur. Ayrıca Konsey, ilgili kararda çatışmanın çocukların, kadınların ve savunmasız durumdaki diğer sivillerin yaşamları ve refahları üzerinde yarattığı orantısız etki ile ilgili güçlü endişelerini yinelemiştir (UN. Security Council, 2023b). Hem uluslararası insancıl hukuk hem de uluslararası insan hakları hukuku, silahlı çatışmalarda engelli kişilerin haklarını korumaktadır (Human Rights Watch, 2023b). Güvenlik Konseyi 25 Mart 2024 tarihli 2728 sayılı kararında da 2712 sayılı kararda belirttiği talebini yinelemiştir. Güvenlik Konseyi ayrıca 25 Mart 2024 tarihli 2728 sayılı kararda hem 2712 hem de 2720 sayılı kararda belirttiği gibi Gazze Şeridinin tamamında insani yardım akışının genişletilmesi ve sivillerin korunmasının güçlendirilmesi yönündeki acil ihtiyacı vurgulamış ve uluslararası insancıl hukuka uygun olarak, geniş ölçekte insani yardım sağlanmasının önündeki tüm engellerin kaldırılması talebini de yinelemiştir (UN. Security Council, 2024). Uluslararası insancıl hukuk uyarınca, çatışma durumunda taraflar, koşullar izin verdiği sürece, saldırılara karşı etkili bir şekilde önceden uyarıda bulunmak da dahil olmak üzere, sivillere verilecek zararı en aza indirmek için mümkün olan tüm önlemleri almalıdır. BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi (OHCHR) 2015 yılında bu yükümlülüğe erişilebilir ve kapsayıcı bir şekilde uymamanın engelliliğe dayalı ayrımcılık anlamına geldiğini belirtmiştir (Human Rights Watch, 2023b). Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin bu kararı bağlamında belirtilmelidir ki çatışmalar devam ederken Engelli Hakları Komitesinin bu süreçte tespit ettiği ihmalleri giderebilmesi ve böylece sorumluluklarını yerine getirebilmesi ve BM Engellilerin Hakları Sözleşmesi kapsamında engellileri hak ihlallerine karşı koruyabilmesi için İsrail’in Uluslararası İnsancıl Hukuk kurallarını ve bu kapsamda 1949 tarihli “Savaş Zamanında Sivillerin Korunmasına Dair IV No’lu Cenevre Sözleşmesi” hükümlerini tanınmasına ihtiyaç vardır.

Çeçen’e (2013:813-814) göre İnsancıl Hukuk, “*İnsan haklarının bittiği ya da devre dışı kaldığı silahlı çatışma ortamında, silahlı çatışmaların neden olduğu her türlü zararı önleyerek sivil halkı ve masum insanları korumanın ve insan hakları protokollerindeki temel hak ve özgürlüklerin yeniden tesis edebilmesinin adıdır.*” Diğer bir ifade ile Uluslararası İnsancıl Hukuk, insancıl nedenlere dayanarak silahlı çatışmaların etkilerini sınırlandırmak için geliştirilmiş bir dizi hukuk kurallarıdır (Demiralp, 2021: 23). Bu bağlamda uluslararası insancıl hukuk çatışma ortamında sivillerin haklarını korumayı ve insanca muamele görmesini amaçlamaktadır (Melzer, 2016). İnsan hakları sözleşmeleri ve uygulamaları ile barışın sağlanamadığı ve kamu düzeninin korunamadığı yerlerde bozulmuş olan kamu düzeninin ve barış ortamının yeniden sağlanması görevi günümüzde BM’ye tanımlanmıştır. Bu bağlamda silahlı çatışmaları sonlandıracak ve gerginliği azaltacak somut adımların BM örgütünün öncülüğünde atılması gerekmektedir. İnsancıl hukuk anlayışının bir gereği olarak ise BM’nin hemen devreye girmesi gerekmektedir (Çeçen, 2013:813-814).

Uluslararası İnsancıl Hukuk, silahlı çatışma zamanlarında “IV No’lu Savaş Sırasında Sivillerin Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi” hükümlerinin uygulanacağını teyit etmiştir (Sedda, 2020:5). İlgili sözleşme ise tüm sivillerin korunması amacıyla düzenlenmiştir. Ancak Sözleşme’de siviller arasında bazı kişilerin sivil korumasından daha fazla şekilde yararlandırılması gerektiğine yönelik bir ifade yer almaktadır. 16. maddede sayılan bu kişiler arasında engelliler de belirtilmiştir (Sehrawala, 2023: 329). Ancak Priddy’nin (2019:74) belirttiği gibi silahlı çatışmanın etkisini en aza indirmeye hizmet eden uluslararası insancıl hukuk hükümleri, engellilik durumunu kapsayacak şekilde uygulanmamaktadır ve engelliler hem uluslararası insan hakları hukuku hem de uluslararası insancıl hukuk kapsamında sahip oldukları haklar ve korumalardan mahrum bırakılmaktadır.

Uluslararası Engelliler İttifakı (IDA) 27 Ekim 2023 tarihinde İsrail ve işgal altındaki Filistin topraklarındaki engelli kişilerin durumuna ilişkin yayınladığı bir bildiriye İsrail’i, Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Sözleşme’nin özellikle 11. maddesi dahil olmak üzere uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları hukuku kapsamındaki yükümlülüklerine ve BM Güvenlik Konseyi’nin silahlı çatışma sırasında engelli kişilere ilişkin 2475 sayılı Kararına tam olarak uymaya çağırmıştır (International Disability Alliance, 2023). Bu çağrılar çeşitli uluslararası örgütler tarafından sürekli yapılmakta ve tekrarlanmaktadır. Ancak tüm bu çağrılara ve savaşa dair oluşturulan kurallara rağmen son yüzyılda yaşanan I. ve II. Dünya Savaşları, Körfez Savaşı, Yugoslavya savaşları, Ukrayna ve Rusya arasında süregelen savaşlar, İsrail-Filistin savaşları, savaşların ve savaş suçlarının etkili bir şekilde engellenemediğinin bir kanıtıdır (Sehrawala, 2023:324). Sedda’ya (2020) göre uluslararası toplum, İsrail’in BM Güvenlik Konseyi kararlarını ve sözleşme hükümlerini göz ardı etmesi karşısında aciz kalmaktadır. İsrail Gazze’ye yönelik gerçekleştirdiği silahlı saldırılarda BM Engelli Hakları Sözleşmesi’nin 11. maddesini ihlal ederek BM Güvenlik Konseyi’nin 2019 yılı 2475 Sayılı kararındaki ilgili çağrıya

da kayıtsız kalmıştır. Aynı şekilde BM Güvenlik Konseyi'nin 2720 sayılı kararında ifade edilen acil insani yardım erişiminin sağlanması çağrılarında da cevap vermemiştir.

ABD'nin Gazze'de sivilleri korumak için acil ve sürekli ateşkes zorunluluğunu belirten kararı Rusya ve Çin tarafından 22 Mart 2024 tarihinde veto edilmiştir (United Nations, 2024). BM Güvenlik Konseyi daimi ve geçici üyeleri tarafından alınan Gazze'de acil ve sürekli ateşkes kararlarını Konsey'in daimi üyeleri olan ABD, Fransa, İngiltere, Çin ve Rusya'nın veto hakkının olması, Gazze için atılan tüm adımları başarısız kılmaktadır. Bu bağlamda Hülür (2024:290) yirminci yüzyılda en son Gazze'de meydana gelen çatışmada asker-sivil ayrımı gözetilmeksizin yerleşim yerlerinin, hastanelerin, okulların hedef alınması karşısında büyük kitle protestolarının hiçbir etkisinin olmadığını, küresel vicdani duyarlılığın sonuçsuz kaldığını, güçlü devletlerin kritik konularda aralarında anlaşamadıklarını ve veto haklarının olması nedeniyle BM Güvenlik Konseyi'nin karar alamadığını belirtmiştir. BM uzmanları da Gazze'de gerçekleşen çatışmaların sonlandırılmasında uluslararası baskının etkisiz olduğunu belirtmiştir (OHCHR, 2024). Ayrıca 16 Ekim 2023 tarihinde BM uzmanları tarafından "Bazı hükümetlerin İsrail'in kuşatma altındaki Gazze halkına karşı savaş stratejisine verdiği destekten ve uluslararası sistemin soykırımı önlemek için harekete geçememesinden derin endişe duyuyoruz" (OHCHR, 2023c) şeklinde bir açıklama yapılmıştır. Bu açıklama, çatışmaların başladığı ilk günlerde Gazze'yi bekleyen çatışma sürecinin ve bu süreçteki hak ihlallerinin ve uluslararası toplumun başarısız olacağını habercisi niteliğindedir. 7 Ekim 2023 tarihinde Gazze'de başlayan çatışmalar sonrası BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı kararlar değerlendirildiğinde bu kararlarda engelliler doğrudan ifade edilmek yerine 'savunmasız durumdaki diğer siviller' olarak ifade edilmiştir.

Sherry'in (2014: 15) belirttiği gibi engelliler yoksulluk, işsizlik, sosyal dışlanma ve ayrımcılık sosyal risklerine karşı korunma ve insan onuruna yakışır bir yaşam sürdürme hakkına sahiptir. Ancak Gazze'de engelliler sistematik hak ihlallerine uğramaktadır. Uluslararası Engelliler İttifakı Başkanı Yannis Vardakastanis "İsrail ve işgal altındaki Filistin topraklarındaki engelli kişilerin durumu" hakkında yayınladığı bildiriye çatışmalar başladığında engellilerin ilk ölenler arasında yer aldığını ve hesap verme süreçlerinde ve uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları hukuku ihlallerinin belgelenmesinde geride bırakıldığını belirtmiştir (International Disability Alliance, 2023). Gazze'de engellilerin ve tüm sivil halkın uğradığı sistematik hak ihlallerinin sonlandırılması noktasında BM uzmanları uluslararası baskının etkisizliği karşısında Uluslararası Adalet Divanı'nın İsrail'e yönelik hükmedeceği ihtiyati tedbirlerin hayati önem taşıdığını belirtirken İsrail'in çatışma durumundaki yükümlülüklerini yerine getirmesinde ve tedbirlerin alınmasında sivil toplumun kritik rolünü vurgulamıştır. Ayrıca Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Uluslararası Adalet Divanı'na İsrail'in 8 Ekim'de gerçekleştirdiği Gazze'ye yönelik askeri saldırıyla "BM Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşme" kapsamındaki yükümlülüklerini ihlal ettiğine ilişkin açtığı dava ve davanın seyri ile alınacak tedbir kararları büyük önem taşımaktadır (OHCHR, 2024). Ayrıca belirtilmelidir ki çatışmalar sürerken ve çatışmalar sonlandıktan sonra engelliler için en zorlayıcı sorun kendilerini kapsayan ve erişilebilir olan insani yardımların planlanmamış olmasıdır. Bu doğrultuda Uluslararası Engelliler İttifakı, Avrupa Engelliler Forumu ve Uluslararası Engellilik ve Kalkınma Konsorsiyumu İsrail'e, Gazze halkının ve engellilerin temel ihtiyaçlarını kapsayan insani yardımlara erişimin sağlanması için çağrıda bulunmuştur (International Disability Alliance, 2023). BM uzmanları 31 Ocak 2024 tarihinde yaptıkları açıklamada, özellikle Filistin halkının varlığını korumak için Uluslararası Adalet Divanı'nın kararına ihtiyaç olduğunu vurgularken bu kararın hayata geçirilmesinde sivil toplumun oynadığı kritik rolün de altını çizmişlerdir (OHCHR, 2024).

Çatışma Sonrası Gazze'deki Engellilerin Geleceği ve Öneriler

2004, 2006, 2009, 2012 ve 2014 yıllarında İsrail'in Gazze'ye yönelik gerçekleştirdiği silahlı saldırılar ve bombardımanlar nedeniyle ciddi şekilde yaralanmalar sonucu Gazze'nin toplam nüfusunda engelli nüfus sayısı artmıştır. Gazze'de devam eden çatışmalar ise uzuv kayıpları sonucu engelli olanların sayısını arttırmaktadır (UNICEF, 2023). Filistin'de 7 Ekim 2023 tarihinden önce yaklaşık 115.000 engelli bulunmaktaydı. 2007 yılından 2017 yılına kadar Gazze Şeridindeki engellilerin sayısı ikiye katlanarak 24.608'den 48.140'a çıkmıştır. 2022 yılı yıllık sağlık raporuna göre Gazze Şeridinde kayıtlı engelli sayısı 55.538'e ulaşmıştır ve bunların %47'sini bedensel engelliler oluşturmaktadır. (Palestinian Central Bureau of Statistics [PCBS], 2023). Ayrıca savaştan önceki istatistikler, 2-17 yaş arası Filistinli çocukların %12'sinin bir veya daha fazla işlevsel zorlukla³ karşılaştığını ve Gazze'deki hanelerin %21'inde ise en az bir kişinin fiziksel veya zihinsel engelli olduğunu göstermektedir. Şu andaki mevcut olan sınırlı verilere göre, engelli çocuk sayısında önemli bir artış söz konusudur (UNICEF, 2023).

Filistin İstatistik Bürosu 7 Ekim 2023 İsrail saldırısı sonucunda, Gazze Şeridinde sağlık kapasitesinin azalmasının, sınır geçişlerinin kapatılmasının, temel tıbbi malzemelerin Gazze Şeridine girişinin engellenmesinin ve hastanelere, bakım merkezlerine ve sağlık ekiplerine doğrudan saldırıların sonucu olarak engelli ve yaralı sayısının artacağını belirtmiştir (PCBS, 2023). Faddoul ve diğerleri (2024) Gazze'ye yönelik devam eden bombalamaların, acil ve bağımsız insani yardıma erişimin olmaması ile birleştiğinde, zihinsel sağlık sorunlarının ve kalıcı bedensel engellilik durumlarının oluşacağına dikkat çekmiştir. Diğer bir ifade ile uzun

³ 2-4 yaş için işlevsel zorluklar görme, duyma, yürüme, ince motor, iletişim, öğrenme, oyun oynama ve davranışları kontrol etme olarak tanımlanırken 5-17 yaş için görme, duyma, yürüme, iletişim, öğrenme, davranışları kontrol etme, öz bakım, hatırlama, konsantrasyon olma, değişimi kabul etme, arkadaş edinme, kaygı ve depresyon olarak tanımlanmıştır (UNICEF, 2023).

sürelî yetersiz beslenme çocuklarda uzun vadeli gelişim sorunlarına neden olabileceken, siviller şiddete ve travmaya maruz kalmaya bağlı olarak zihinsel sağlık sorunları yaşama riski taşımaktadır. Çatışmalarda patlayıcı silah kullanımına bağlı olarak uzuv kaybı, omurilik yaralanmaları, travmatik beyin hasarı ve diğer fiziksel sakatlıklar dahil olmak üzere ciddi yaralanmalar ile ilişkili (Shorrab vd., 2024) engelli kalan kişi sayısı gün geçtikçe artma eğilimindedir. Bu doğrultuda Zizi’nin Gazze’deki engelli insanların durumunu ilişkin bilgi notları arasında özellikle 7 Ekim’den bu yana 59.410 kişinin yaralandığına ve Gazze’de engelli nüfus oranının artacağına ilişkin risk yer almaktadır (Humanity Inclusion, 2024a). Maria Marelli ise görünüşte küçük bir yaralanma veya kırığın yanlış tedavi edilmesi veya hijyen olmayan koşullarda enfeksiyon kapması sonucunda oluşacak komplikasyonların ve ömür boyu sakatlıkların engellilerin sayısında ciddi bir artışa sebep olacağına yönelik endişelerini dile getirmektedir (Humanity Inclusion, 2024b). Örneğin İsrail’in Gazze’ye yönelik gerçekleştirdiği bombardımanların 100. Gününde Gazze Şeridinde enkaz altından çıkarılan 4 yaşındaki Ghazal’ın ayağı enfeksiyon kapması nedeniyle kesilmiştir (UNICEF, 2023) ve Ghazal bundan sonraki yaşamını bedensel engelli olarak sürdürecektir.

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD), 7 Ekim 2023’ten sonra Gazze’de yaşanan sosyal ve ekonomik bozulmaya ilişkin bir rapor yayınlamıştır. Bu raporda, çatışmaların son bulmasından sonraki dönemde kalkınma zorluklarının göz korkutucu olacağı belirtilirken, Gazze’de çatışma öncesi sosyo-ekonomik koşulların eski haline getirilmesinin ise on yıllar alacağı ve önemli miktarda dış yardım gerektirdiğinin de altı çizilmektedir. Nüfusunun yarısını çocukların oluşturduğu Gazze Şeridi, sağlık hizmetlerine, suya, sanitasyona, eğitime ve yeterli gelir kaynağına erişimden yoksun insanların varlığı nedeniyle artık neredeyse yaşanmaz hale gelmiştir. Ayrıca raporda, nüfusun %80’ini uluslararası yardıma bağımlı hale getiren ekonomik yıkım döngüsünün kırılması için acil ihtiyaç vurgulanırken çatışma öncesi statükoya dönüşün ise bir seçenek olmayacağı belirtilmektedir. İyimser bir senaryoyla çatışmaların sona ermesi sonrası Gazze’nin mevcut çatışmanın başlamasından önceki sosyo-ekonomik koşullarına geri getirilmesinin, uluslararası toplum tarafından uygun şekilde finanse edilen ve tam olarak desteklenen bir iyileştirme programı olmadan onlarca yıl sürebileceğini öne sürmektedir (UNCTAD, 2024).

BM Genel Kurulu, Güvenlik Konseyi ve İnsan Hakları Konseyi, silahlı çatışmanın engelli kişiler üzerindeki orantısız etkisini ele almaya yönelik doğrudan kararlar almalı ve devletlere, devlet dışı aktörlere ve insani yardım aktörlerine çağrıda bulunmalıdır. BM kuruluşları ve insani yardım kuruluşları, hizmetlerinin engelli kişiler de dahil olmak üzere herkesin erişimine açık olmasını sağlayarak gerektiğinde engelli kişilerin insani ihtiyaçlarına yanıt veren özel hizmetler geliştirmelidir (Priddy, 2019:74). Acil durumlarda ve kriz zamanlarında engelli kişilerin yaşamları boyunca temel kaynaklara, hizmetlere ve desteğe eşit erişime sahip olmalarını sağlayacak yönde geliştirilecek olan yaklaşımlar ve müdahale planları engellilerin haklarına, onuruna ve refahına öncelik vermeli; onların bakış açılarını, ihtiyaçlarını ve kapasitelerini karar alma ve insani yardım süreçlerine dahil etmelidir. İnsani yardım müdahaleleri planlanırken engellilerin bu planlara dahil edilmesini ve katılımını engelleyen ayrımcılık ve eşitsizlik gibi sistemik bariyerler ele alınmalı ve eşitlik teşvik edilmelidir (Abed, Shurrah ve Abu-Al-Ross, 2024).

Tüm çocuklara ve özellikle uzuv kaybı nedeniyle bedensel engelli olan çocuklara yeni bir geleceğin inşa edilmesi birincil ihtiyaçtır. Çatışmalar son bulduğunda uzuv kayıpları ve ruhsal bozukluklar nedeniyle Gazze nüfusunun çoğunluğunun engellilerden oluşacağı ve engelli nüfus grubu içinde en fazla paya bedensel, ruhsal ve duygusal engellilerin sahip olacağı belirtilebilir. Özellikle engelli çocuk sayısının artışı Gazze için benimsenecek uluslararası sosyal politikaların kapsamını belirlemelidir. Bu bağlamda Uluslararası örgütler tarafından Gazze’deki engelli nüfus için yeni bir şehir inşa edilirken bu şehrin erişilebilir bir fiziki çevreye sahip olması öncelikli tutulmalıdır ve bu amaç desteklenmelidir. Tüm destek mekanizmalarının çöktüğü Gazze’de vücut işlev ve yapısında bozulma olan yaşlılar ve her yaş grubundan kişiler için uzun süreli rehabilitasyon ve özel bakım, psiko-sosyal destek ihtiyacının karşılanması uluslararası sağlık, ekonomik ve sosyal politikaların merkezinde yer almalıdır. Gazze’de oluşturulacak sosyal güvenlik sistemi ve sağlık sistemi engelliler ve diğer nüfus grupları için kapsayıcı olmalıdır. Engellilerin Gazze’de tesis edilecek barış sürecinde ve uluslararası adalet divanında görünürlüklerinin sağlanması, sağlık, ekonomik, sosyal politikaların tasarımı, oluşumu, uygulanması ve izlenmesi süreçlerinde temsilci olarak hareket etmeleri desteklenmelidir.

Sonuç

Engelliler tarihin her döneminde ve hemen hemen her toplumda yapabilirlikten yoksun olma durumları sebebiyle öncelikli korunması gereken gruplardan olmuştur. Engellilerin engel türüne göre yaşamış olduğu birçok farklı sorun ve ihtiyaç bulunmaktadır. Engellilerin olağan durumlarda engelli olmayanlara göre birçok sorunla mücadele ederken çatışma gibi olağanüstü durumlarda engelli bireylerin mücadelesi daha da derinleşmektedir. Bu bağlamda engelliler çatışmalarda acil korunması gereken gruplar içerisine alınmıştır. Ancak Gazze’deki engelliler incelendiğinde söz konusu korumanın geçerli olmadığı görülmektedir. İsrail’in abluka altında tuttuğu Gazze’ye yönelik uyguladığı siyasi ve ekonomik politikaların bir sonucu olarak insan ve mal mobilitesindeki kısıtlamalar ile birlikte ayrımcılık, sosyal dışlanma, yoksulluk ve işsizlik sorunları Gazze’de engellilerin yaşamını daha da güçleştirmiştir.

İsrail’in Gazze’deki mevcut operasyonu eşi benzeri görülmemiş bir ölü sayısı, sivil altyapının tahrip edilmesiyle ve Gazzelilerin bölgenin kuzeyinden güney kısmına kitlesel olarak yer değiştirmesiyle sonuçlanmıştır. Bu durum, zaten oldukça yüksek olan nüfus yoğunluğunu fiilen iki katına çıkaracak ve halk sağlığı risklerini artıracaktır (UNCTAD, 2024). Engellilerin

sistemantik olarak ayrımcılığa maruz kalmaları ise her türlü ekonomik ve sosyal faaliyetlerden dışlanmaları ile sonuçlanmaktadır. Engellilerin bağımsız yaşama, insan onuruna yaraşır bir yaşam sürme, istihdam, eğitim, sağlık, rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanma hakları sistemantik olarak ihlal edilmektedir.

Gazze’de engellilerin uğradığı hak ihlallerine ilişkin İnsan Hakları İzleme Örgütü, 2023 yılının Mart ayında Gazze’deki engelliler ile ilgili endişe alanlarını belirttiği memorandumunu BM Engelli Hakları Komitesi’ne sunmuştur. Bu memorandumda engelli bireylerin haklarının ihlalleri üzerinde durulmuştur (Human Rights Watch, 2023a). Engelliler silahlı çatışmaların unutulmuş kurbanları olmaya devam etmektedir. Silahlı çatışmaların engelli kişiler üzerindeki etkisi, tüm aktörler tarafından büyük ölçüde göz ardı edilen bir konu olmayı sürdürmektedir. Dünyada en az bir milyar engelli insan bulunmakta ve bunların büyük bir kısmı çatışmalardan etkilenen eyaletlerde yaşamaktadır (Priddy, 2019:74).

İsrail, 7 Ekim 2023 tarihinde gerçekleşen bombardımanlarda ve tahliye emirlerinde engelli bireylerin durumunu ise göz önünde bulundurmamıştır (Aljazeera, 2023). Örneğin İsrail’in Kuzey Gazze’yi boşaltma emrinde yaşlıların, engellilerin ve yerinden ayrılamayan hastaların ihtiyaçlarının dikkate alınmadığı ifade edilmektedir (Human Rights Watch, 2024a). Ayrıca İsrail’in 13 Ekim 2023’te Gazze Şeridinin kuzeyindeki tüm sivililerin güneye tahliye edilmesi emri, bölgeyi terk edemeyen birçok engelliye daha savunmasız hale getirmiştir (Human Rights Watch, 2023b). İsrail’in topyekûn kuşatması altındaki Gazze’de en savunmasız nüfus grupları arasında yer alan yaklaşık elli bin engelli için, gerekli yardımlardan mahrum bırakılmalarının ve sürekli bombardımana maruz kalmalarının bir sonucu olarak öncelikle barınma imkânsız hale gelmektedir (Aljazeera, 2023). Özellikle insani yardımların engellilerin ihtiyaçlarını karşılamaması önemli bir sorun oluşturmaktadır. Humanity Inclusion gönüllü üyesi Maria Marelli’nin belirttiği gibi acil durumlarda ilk olarak engellilerin, yaşlıların ve yatağa bağımlı hastaların ihtiyaçları göz ardı edilmektedir (Humanity Inclusion, 2024b). Tüm Gazze halkı için temiz içme suyuna ve yiyeceğe erişememek, barınmak için bir meskenin olmaması, ilaç ve tıbbi malzemelerin yokluğu büyük sağlık risklerine sebep olurken bu riskler engellilerin yaşamsal zorluklarını katbekat artırmaktadır. Engellilerin çatışmalar sürerken gıdaya, suya ve sınırlı sağlık hizmetlerine erişimde yaşayacağı güçlükler artmaktadır.

Tüm bunlar yaşanırken uluslararası örgütler tarafından öne sürülen “insan hakları”, “insan onuru ve değeri” gibi kavramların meta-anlatılar olarak kaldıkları belirtilmektedir. Uluslararası örgütlerle birlikte kendini insan hakları mesleği olarak konumlandıran disiplinlerin de Gazze konusunda gerekli reaksiyonu almadıkları görülmektedir. Algan ve diğerleri (2024) bu bağlamda bir insan hakları disiplini ve mesleği olan Sosyal Hizmetin Gazze konusunda pasif tutum sergilediğini dile getirmekte, Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Birliği (IFSW) tarafından sadece yazılı beyanat verildiğini, sosyal hizmetin savunuculuk, arabuluculuk, aktivizm, toplumu harekete geçirme ve baskı karşıtı uygulama gibi pek çok rol ve fonksiyonunun yeterince etkili olmadığını ifade etmektedirler.

Uluslararası örgütler tarafından hazırlanan belgelerde engelliler öncelikli korunması gereken gruplar arasında yer almasına ve haklarının güvence altına alındığı ifade edilmesine karşın Gazze’de engelliler 21. yüzyılda tüm dünyanın ve yardım kuruluşlarının gözü önünde sistemantik olarak yok olmaya terk edilmektedir. Uluslararası kuruluşların varlık sebebi bu noktada sorgulanmaktadır. Zira Gazze’de yaşananlar konusunda en büyük tepki sivil hareketlerden gelmektedir. Dünyanın dört bir yanında hak ihlallerini protesto eden küresel hareketler düzenlenmektedir. Sivil inisiyatiflerin yapmış oldukları bu aktif eylemlerin sesi uluslararası örgütlerden daha fazla çıkmaktadır. Büyük anlatıların önemsendiği modern çağın çoktan kapanmış olduğu tartışmaları uluslararası örgütlerin meta anlatıları için de geçerli olmaktadır. Hem engelli hem kuşatılmış bir grup olan Gazze’deki engelliler için uluslararası kuruluşların suskunluğu ve çaresizliği kabul edilebilir bir tutum olmamaktadır. Dünyanın her bölgesinde savunmasız grupların haklarını korumayı şiar edinen hakiki anlamda tarafsız yeni oluşumlara duyulan ihtiyaç artmaktadır. Bu noktada uluslararası insan hakları/engelli hakları savunucularının bu konuya acilen odaklanmaları gerektiği ifade edilmelidir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Yazar Katkısı: Çalışma Konsepti/Tasarımı: Z.E.K., M.S.; Veri Toplama: Z.E.K., M.S.; Veri Analizi /Yorumlama: Z.E.K., M.S.; Yazı Taslağı: Z.E.K., M.S.; İçeriğin Eleştirel İncelemesi: Z.E.K., M.S.; Son Onay ve Sorumluluk: Z.E.K., M.S.

Peer-review Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support The authors declared that this study has received no financial support.

Author Contributions: Conception/Design of study: Z.E.K., M.S.; Data Acquisition: Z.E.K., M.S.; Data Analysis/Interpretation: Z.E.K., M.S.; Drafting Manuscript: Z.E.K., M.S.; Critical Revision of Manuscript: Z.E.K., M.S.; Final Approval and Accountability: Z.E.K., M.S.

Yazarların ORCID ID'leri / ORCID IDs of the authors

Zehra EROL KARACA 0000-0001-7002-1219
Meryem SERDAR 0000-0002-1488-3241

KAYNAKLAR / REFERENCES

- Abdulrahim, R. (2023). Gaza has suffered under 16-year blockade. The New York Times. <https://www.nytimes.com/2023/10/07/world/middleeast/gaza-blockade-israel.html>. Erişim tarihi: 21.12.2023.
- Abed, F., Shurrah F. & Abu-Al-Ross D. (2024, 11 March). Inclusive needs assessment: situation of the –conflict-affected persons with and without disabilities in the Gaza strip. Atfaluna Society for Deaf Children, UNOCHA. <https://reliefweb.int/report/occupied-palestinian-territory/inclusive-needs-assessment-situation-conflict-affected-persons-and-without-disabilities-gaza-strip-march-2024> Erişim tarihi: 15.05.2024
- Algan, T., Kutlu, İ., & Kara, H. Z. (2024). Gaza at the intersection of social work and human rights. *Ombudsman Akademik (ÖZEL SAYI 2 (GAZZE))*, 405-430.
- Aljazeera (2023, 22 November). Palestinians with disabilities face immense hardship in Gaza, <https://www.aljazeera.com/program/newsfeed/2023/11/23/palestinians-with-disabilities-face-immense-hardship-in-gaza#:~:text=%E2%80%9CI%20feel%20alone.%E2%80%9D%20About,to%20shelter%20impossible%20for%20many>. Erişim tarihi: 23 Şubat 2024.
- Atak, S. (2019). Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Komitesi'nin karar ve genel yorumları. *İzmir Barosu Dergisi*, 84 (2), 15-52
- Barnes, C. (2013). The Disabled peoples' movement and its future. *Ars Vivendi Journal*, 5, 2-7.
- Bauman, Z. (2003). *Yasa koyucular ile yorumcular*. Kemal Atakay (çev.). Metis Yayınları.
- Buheji M & Mushimiyimana E (2023). Raising Gaza survival capacity as per violence experienced lesson from best war survival stories in recent history, *International Journal of Advanced Research in Social Sciences and Humanities*, 7 (1), 22–48.
- Butt, K. M. & Butt, A. A. (2016). Blockade on Gaza Strip: A Living Hell on Earth. *Journal of Political Studies*. 23(1). 157-182.
- CRPD (2006, 6 December). Convention on the Rights of Persons with Disabilities and Optional Protocol <https://www.un.org/disabilities/documents/convention/convoptprot-e.pdf>.
- Çalık, T. (2016). Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmeleri Kapsamında İnsan Haklarının Korunması. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 24(1), 69-120.
- Çeçen, A. (2013). İnsan Hakları ve İnsancıl Hukuk. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 8(Özel), 0-830.
- Degener, T. (2016). Disability in a Human Rights Context. *Laws*, 5(35), 1-24.
- Demiralp, O. (2021). Uluslararası İnsancıl Hukuk: Kökenleri ve Gelişimi. *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, (22), 21-28.
- Devanda, C., Barriga, S.R., Quinn, Pr. G., Lord, J.E (2017). Protecting civilians with disabilities in conflicts. NATO Review. <https://www.nato.int/docu/review/articles/2017/12/01/protecting-civilians-with-disabilities-in-conflicts/index.html>. Erişim tarihi: 15.01. 2024.
- Ebu Ayşe, İ. (2023). Savaşın Gölgesindeki Gazze'de Engelliler Nasıl Yaşıyor?Independent.<https://www.indyurk.com/node/676711/d%C3%BCnya/sava%C5%9F%C4%B1n-g%C3%B6lgesindeki-gazgede-engelliler-nas%C4%B1-ya%C5%9F%C4%B1yor>. Erişim tarihi: 11.12.2023.
- Erol Karaca, Z. (2021). Engellilik Modelleri Çerçevesinde Engelliliği Anlamak, H. Babacan (Ed.), *içinde İktisadi, İdari Ve Sosyal Bilimler Teori, Güncel Araştırmalar Ve Yeni Eğilimler-3*, İvpe Yayınevi, 286-312
- Faddoul, A., Shannon, G., Asghar, K., Boukari, Y., Smith, J., & Neilson, A. (2024). The Health Dimensions Of Violence In Palestine: A Call To Prevent Genocide. *The Lancet*, 403(10421), 25-26.
- Felix, A. (2023, 14 December). Critical Situation Of Persons With Disabilities In Gaza - Letter To The President Of The European Commission, High-Representative Of The EU, European Disability Forum. Erişim Adresi: <https://www.edf-feph.org/publications/critical-situation-of-persons-with-disabilities-in-gaza-letter-to-the-president-of-the-european-commission-high-representative-of-the-eu/> Erişim tarihi:07.01.2024
- Gökçek Karaca, N. (2019). Uluslararası İlke ve Standartlar Bağlamında Engelli Hakları. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(1), 1-34.
- Human Rights Office of The High Commissioner (2014). The Convention On The Rights Of Persons With Disabilities Professional Training Series No. 19., New York and Geneva: United Nations. https://www.ohchr.org/Documents/Publications/CRPD_TrainingGuide_PTS19_EN%20Accessible.pdf Erişim tarihi: 10.01.2024
- Human Rights Watch (2023a, 13 March). Palestine: Submission To The Un Committee On The Rights Of Persons With Disabilities: 17th Pre-Sessional Working Group. <https://www.hrw.org/news/2023/03/13/palestine-submission-un-committee-rights-persons-disabilities> Erişim tarihi: 05.02.2024
- Human Rights Watch (2023b, 1 November). Gaza: Israeli Attacks, Blockade Devastating For People With Disabilities. <https://www.hrw.org/news/2023/11/01/gaza-israeli-attacks-blockade-devastating-people-disabilities> Erişim tarihi: 01.03.2024.
- Human Rights Watch (2024a). Israel and Palestine: Events of 2023. <https://www.hrw.org/world-report/2024/country-chapters/israel-and-palestine> Erişim tarihi: 27.03.2024
- Human Rights Watch (2024b, 12 February). Human Rights Watch Briefing - Debate on Current Humanitarian Situation in Gaza. <https://reliefweb.int/report/occupied-palestinian-territory/human-rights-watch-briefing-debate-current-humanitarian-situation-gaza-february-2024> Erişim tarihi: 27.03.2024
- Humanity Inclusion (2024a, 12 January). 100 Days Of Chaos In Gaza: Disabled People Are Deprived Of Everything. <https://www.hi.org/en/news/100-days-of-chaos-in-gaza--disabled-people-are-deprived-of-everything->, Erişim tarihi: 27.03.2024

- Humanity Inclusion (2024b, 18 March). There Will Be A Significant Increase In The Number Of People With Disabilities In Gaza. <https://www.hi.org/en/news/there-will-be-a-significant-increase-in-the-number-of-people-with-disabilities-in-gaza> Erişim tarihi: 10.03.2024
- Hülür, H. (2024). Olağan Şiddet Kültürü ve Medya Gösteriselliği: Irak'tan Suriye, Afganistan, Ukrayna ve Gazze'ye. *TRT Akademi*, 9(20), 284-291.
- International Disability Alliance (2023, 27 October). Statement on the situation of persons with disabilities in Israel and the occupied Palestinian territory, Erişim Adresi: <https://www.internationaldisabilityalliance.org/blog/statement-situation-persons-disabilities-israel-and-occupied-palestinian-territory> Erişim tarihi: 27.12.2023
- Kahraman Güloğlu, F. (2020). Dezavantajlı Grup(lar) Kavramı Üzerine Tartışmalar ve Dezavantajlılığa Bütüncül Bir Bakış. İçinde Dezavantajlı Gruplar ve Sosyal Hizmet. Meryem Serdar (ed.). Ankara: Grafiker.
- Kasser S. L. & Lytle R. K. (2013). *Inclusive Physical Activity: Promoting Health For A Lifetime* (2nd. Ed.), Champaign: Human Kinetics.
- Layder, D. (2006). *Sosyal teoriye giriş*. Ümit Tatlıcan Çev. İstanbul: Küre Yayınları.
- McCallum R. (2010). The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities: Some Reflections. Sydney Law School, Legal Studies Research Paper, No. 10/30, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1563883 Erişim tarihi: 27.12.2023
- Melzer, N. (2016). International humanitarian law: A comprehensive introduction. International Committee of the Red Cross. https://www.jep.gov.co/sala-de-Prensa/Documents/4231_002-IHL_WEB_13.pdf Erişim tarihi: 25.3.2024
- OHCHR (2021). OHCHR in State of Palestine. <https://www.ohchr.org/en/countries/palestine/our-presence> Erişim tarihi: 10.03.2024
- OHCHR (2023a). Gaza: UN expert demands unconditional humanitarian access and relief for people with disabilities. <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2023/11/gaza-un-expert-demands-unconditional-humanitarian-access-and-relief-people>. Erişim tarihi: 13.12. 2023.
- OHCHR (2023b). Experts of the Committee on the Rights of Persons with Disabilities Commend Israel on Efforts to Stimulate Employment of Persons with Disabilities, Ask Questions on Measures to Protect Persons with Disabilities in the Occupied Territories and to Promote Inclusive Education. <https://www.ohchr.org/en/news/2023/08/experts-committee-rights-persons-disabilities-commend-israel-efforts-stimulate> Erişim tarihi: 27.03.2024
- OHCHR (2023c, 16 November). Gaza: UN Experts Call On International Community To Prevent Genocide Against The Palestinian People. <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2023/11/gaza-un-experts-call-international-community-prevent-genocide-against> Erişim tarihi: 27.03.2024
- OHCHR (2024, 31 January). Gaza: ICF Ruling Offers Hope for Protection of Civilians Enduring Apocalyptic Conditions, say UN experts. <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2024/01/gaza-icj-ruling-offers-hope-protection-civilians-enduring-apocalyptic#:~:text=The%20ICJ%20found%20it%20plausible,under%20siege%20in%20Gaza%2C%20andErişim tarihi:27.03.2024>
- OHCHR (t.y.). Mission Statement. <https://www.ohchr.org/en/about-us/mission-statement> Erişim tarihi: 27.03.2024
- PCBS (2023, 3 December). Press Release On The Occasion Of The International Day Of Persons With Disabilities. <https://www.pcbs.gov.ps/post.aspx?lang=en&ItemID=4648#:~:text=The%20number%20of%20persons%20with,Strip%2C%20constituting%202.6%25%20of%20Gaza>. Erişim tarihi: 12.12.2023.
- Priddy, A. (2019). Disability and Armed Conflict. Academic Briefing No: 14, The Geneva Academy of International Humanitarian Law and Human Rights. The Graduate Institute Geneva. Geneva Academy. <https://www.geneva-academy.ch/joomlatools-files/docman-files/Academy%20Briefing%202014-interactive.pdf> Erişim tarihi: 12.12.2023.
- Rioux, M. & Carbert, A. (2003). Human Rights and Disability: The International Context. *Journal On Developmental Disabilities*, 10(2), 1-14.
- Sedda, A. (2020). Uluslararası Hukuka Göre Filistin'deki İsrail Yerleşimi. Yayımlanmamış doktora tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sehrawala, F. B. (2023). İv No'lu Cenevre Sözleşmesi Kapsamında Sivillerin Korunması. *Uluslararası Kriz Ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 321-354.
- Serdar, M. (2023). Yeni Toplumsal Hareketler Bağlamında Birleşik Krallık'ta Engelli Hakları Hareketi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*. 13(2). 384-396.
- Sherry, M. (2014). The Promise of Human Rights for Disabled People and the Reality of Neoliberalism. M. Gill and C. J. Schlund-Vials (Eds.), *Disability, Human Rights and the Limits Of Humanitarianism* içinde (ss.15-27.), New York: Routledge,
- Shorrah, A., Nassef, M., Subhi, A., Giwa, B., & Buheji, M. (2024). Health in the Crossfire-Analysing and Mitigating the Multifaceted Health Risks of the 2023 War on Gaza. *Public Health Research*, 14(1), 1-11.
- Thomas, C. (2011). Sakatlık kuramı: Kilit fikirler, meseleler ve düşüncüler, D. Bezmez, S. Yardımcı, ve Y. Sentürk (Ed.), içinde Sakatlık Çalışmaları: Sosyal bilimlerden bakmak, F. B. Aydar, (Çev.), Koç Üniversitesi Yayınları, 31-50.
- UN. Security Council (2019, 20 June). Resolution 2475. Adopted by the Security Council at its 8556th meeting, [file:///C:/Users/SONY/Downloads/S_RES_2475_\(2019\)-EN%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/SONY/Downloads/S_RES_2475_(2019)-EN%20(1).pdf) Erişim tarihi: 22.01.2024
- UN. Security Council (2023a, 15 November). Resolution 2712. Adopted by the Security Council at its 9479th meeting. <https://digitallibrary.un.org/record/4027698?ln=en&v=pdf> Erişim tarihi: 22.01.2024
- UN. Security Council (2024, 25 March). Resolution 2728, Adopted by the Security Council at its 9586th meeting. <https://digitallibrary.un.org/record/4042189?v=pdf> Erişim tarihi: 22.04. 2024
- UNCTAD (2024). Report highlights unprecedented level of destruction of the economy of Gaza, which will take tens of billions USD and decades to reverse, https://unctad.org/system/files/official-document/osginf2024d1_en.pdf Erişim tarihi: 22.05. 2024
- UNICEF (2022). Children with Disabilities: Fact Sheet. Erişim adresi: <https://www.unicef.org/media/128976/file/UNICEF%20Fact%20Sheet%20-%20Children%20with%20Disabilities.pdf> Erişim tarihi: 22.01. 2024
- UNICEF (2023). A tale of childhood: Facing a life with a new disability. <https://www.unicef.org/sop/stories/tale-childhood-facing-life-new-disability> Erişim tarihi: 22.01. 2024

- UNICEF (2024). Escalation Humanitarian Situation Report No. 20. [https://www.unicef.org/media/153536/file/State-of-Palestine-Humanitarian-SitRep-No.20-\(Escalation\)-06-March-2024.pdf](https://www.unicef.org/media/153536/file/State-of-Palestine-Humanitarian-SitRep-No.20-(Escalation)-06-March-2024.pdf) Erişim tarihi: 22.01. 2024
- United Nations (2024, 22 March). Peace and Security, <https://news.un.org/en/story/2024/03/1147856> Erişim tarihi: 22.04. 2024
- UNOCHA (2024). Humanitarian Needs and Response Update, Period: 27 February - 4 March 2024, <https://reliefweb.int/report/occupied-palestinian-territory/humanitarian-needs-and-response-update-27-february-4-march-2024> Erişim tarihi: 25.3.2024.
- Waters, M. (2008). *Modern sosyoloji kuramları*. (Zafer Cirhinlioğlu Ed.). Gündoğan Yayınları.
- WHO (2002). Towards a Common Language for Functioning, Disability and Health: ICF (The International Classification of Functioning, Disability and Health). Geneva: World Health Organization, <https://www.who.int/classifications/icf/icfbeginnersguide.pdf>. Erişim tarihi: 25.3.2024.
- WHO (2024, 26 February). WHO-Director-General's speech at the 55th session of the Human Rights Council. <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-speech-at-the-55th-session-of-the-human-rights-council-26-february-2024> Erişim tarihi: 25.3.2024.

Atıf Biçimi / How Cite This Article

Erol Karaca, Z., & Serdar, M. (2024). Gazze'de engelli olmak: sorunlar, ihtiyaçlar ve uluslararası örgütler bağlamında bir durum değerlendirmesi. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 87, 179-193. <https://doi.org/10.26650/jspc.2024.87.1538153>